

ANTROJI DALIS

MOKSLAS, MENAS, LITERATŪRA

D R A U G A S

Saturday supplement

1995 m. gegužės mėn. 20 d. / May 20, 1995

Nr. 98(20)

KERTINĖ PARAŠTĖ

Jonas Pabedinskas

Nupasaulėžiūrinta veikla politikoje

Krikščionišku pagrindu mąstančių politinėje arenoje veikiančių užsienio lietuvių tarpe yra socialdemokratų, tautininkų, liaudininkų ir, žinoma, krikščionių demokratų bei Lietuvių fronto bičiulių. Rasime nemažai liberališkai nusiteikusių katalikų. Su krikščioniškos minties primatu labiausiai mūsų sutapatina krikščionių demokratų ir Lietuvių fronto bičiulių politinės organizacijos.

Pastarųjų ideologinis bei organizacinis tarpusavyje nesutarimas išsivijioje ilgą laiką kenkė tiek visai lietuvių katalikų visuomenės vienybei, tiek ateitininkų organizacijai. Dabar, atstačius Lietuvai nepriklausomybę, gera valia ir vieni kitų supratimas kelia norą suvienyti politinę energiją ir bendromis jėgomis remti mūsų tėvynėje asmenis ir gruputes, kurie dirba krikščioniškos minties puoselėjime ir tokio nusiteikimo politinėje veikloje.

Žengdami į tokia galima bendra veikla, išviečiai duoda signalą savo bendramintiems Lietuvoje, kad vienybė galima ir siektina. Tas, atrodo, tačiau pas mus neįvyks, jei nepasizūrėsime į keletą pamatinių galvosenos skirtumų. Tiksliau pasakius neišaiškintų skirtumų, kurie gal iš viso nėra skirtumai.

Tie skirtumai gali pasirodyti tada, kada pati ideologija politiniame galvoje remiasi liberalia viešąja veikla iki tokio taško, kad individo laisvė viršija visas kitas vertybes. Kitoje politinės veiklos spektro pusėje matome daugybę nusiteikimų, įstatymų ar viešų moralės dėsnių, kurie turi dažnai pirmenybę prieš paskiro piliečio siekius ar norus. Krašto tvarkyme ir politinėje veikloje kaip tik lieka pati svarbiausia problema: kiek savo politinės pasaulėžiūros gali ir turi įvesti piliečių dauguma.

Vakaruose politika pripažįsta, kad viešasis gyvenimas vyksta, remiamas įvairių pasaulėžiūrų, kurios turi sugyventi, siekiant bendrų nuostatų ir tikslų. Nepaisant to, nemažai krikščioniškos minties piliečių norėtų matyti daugumos tautos remiamas viešo gyvenimo gaires, kurios būtų pasaulėžiūriškai tai daugumai priimtinos. Tas reikštų, kad kai kurios mažumos turi nusilenkti daugumos ideologiniam-pasau-

lėžiūriniam imperatyvui tam, kad viešajame gyvenime vieno asmens laisvė neatimtų iš visos bendruomenės galimybės jai normaliai gyventi. Pavyzdžiui, perdėtas individo laisvės supratimas JAV-ėse padarė didmiesčių parkus vakaro laiku visai bendruomenei labai nesaugius.

Turime, žinoma, išjungti kai kurias veiklos sritis iš „subordinimo“ arba daugumos mandato valdymo poveikio. „Valdančiųjų pasaulėžiūra politinės sistemos pagalba neturi būti priimama grynai 'pasaulėžiūrinėse' asmens gyvenimo ir veiklos srityse, kurios turi būti apsaugotos nuo valstybės politinio kišimosi“ (Česlovas Stankevičius, „Demokratija Lietuvoje“, *I laisvė*, 1995 Nr. 120, p. 18).

Ideologiniai neaiškumai Lietuvos katalikų politikos mintybose juos dažnai verčia žiūrėti į mūsų praeitį, o ne mokyti iš kitų kraštų patirties. Kaip tikintys ir kai kurie kaip ateitininkai galime didžiulius katalikų padaryta didele įtaka kultūriniam ir aplamai intelektualiniam gyvenimui tarpkarinėje Lietuvoje. Šiais laikais tačiau galime atpažinti apie politinę tvarką ir ekonomiką mąstančių lietuvių katalikų didelius trūkumus. Pirmia, tai mūsų egocentrizmas, nuteikiantis mus taip, kad galvojame, lyg būtume pasaulio dėmesio ir įvykių centre. Kitas minusas, tai kad daugelis lietuvių tiek Lietuvoje, tiek išsivijioje neranda ar nemato, ar neieško patirti, kas vyko ir vyksta pasaulyje per pastaruosius 50 metų. Kas irgi gal kyla iš to savęs įsimylėjimo.

Šiomis dienomis beveik klasiškas tokios padėties pavyzdys būtų studijavimas „Pilnutinės demokratijos“ ar, net dar blogiau, „Organinės valstybės“ idėjų, užuot įsigilinus į tai, kas padaryta ir pasakyta Vakaruose pastaraisiais dešimtmečiais, įskaitant *Centesimus annus* encikliką.

Daugumas kad ir išmintingiausių žmonių yra savojo laiko ir aplinkos produktas. „Organinės valstybės“ sumanytojų išreikštame galvoje pasirodo tuometinių Vakarų Europos įvairių ideologijų įtaka. Katalikiškoji mąstysena sėmėsi iš praejusio šimtmečio galo svarstymų kaip atsakyti į supramoninto ir kapitalistinio (Nukelta į 4 psl.)

STASIO BARO FENOMENAS

(Pamąstymai unikalia tema)

ANICETAS ARMINAS

Dainų ir dainininkų kraštu Lietuva vadina. Net Dainavos krašto Lietuvoje beesama. Nostalgijos, ilgesingos dūškų dainos. Nesvarbu, kad vienbalsės, o aukštaičių plačios, atviraširdės daugiabalsės. Suvalkiečiai save bando išreikšti trankia, šmaikščia, su humoru, daina. Na, tokia, kaip „Šalia kelio vieškelio gyveno šaltysius“. Tai apie Alvito „didmiesčių“ Buvusio raudonplyčio malūno pirmojo aukšto viename kamputyje dabar pakankamai jauki kavinukė.

Nuo čia ranka pasiekti Kudirkos Naumiestį. Greta ir Žalioji – Stasio Baro-Baranausko gimtoji vieta. Tėvelis Mielčių dvaro savininkas. Mamytė – Sofija Pflantz. Ar ne todėl pasaulinio lygmens talentas dar jaunystėje greitai išmoko vokiškai. Kai per Antrąjį pasaulinį karą Tauragėje vokiečiai jau buvo atkišę „bormašines“, kad nekaltai sušaudžius vos ne visą kaimą – išgelbėjo visų mylimas ir gerbiamas Stasiukas. Už padorumą, taktą ir jį, dvarininko sūnų, 1941 metais nuo išvežimo irgi išgelbėjo dvasingas žydas. Nežinau, iš kur išmoka rusiškai. Čia, Čikagoje, išbandėme Lietuvos „vyresnių brolių“ kalbą. Stasys Baras visai nesutrinko. Pranciškonų gimnazijoje Kretingoje pramoko senutės lotynų. Bestudijuodamas Italijoje – itališkai. O Standard Federal Savings banko vyresnis viceprezidentas reikalus tvarkė angliškai. Pažįstu Lietuvoje meno žmogų, pedagogą, kuris per 40 sovietmečio metų neišmoko kiek padariau kalbėti rusiškai. Garsaus pasaulio Estijos Valstybinio vyrų choro meno vadovas G. Ernestas, nors buvo pabėgęs nuo vokiečių su komunistais į Rusiją, grįžęs, su rusiais kalbėjo per vertėją. Sako, kad tie, kurie kalbų mokosi sunkiai, priskiriami prie mažiau gabių.

Ekonomistas ir stublinės Šiaurės Ameriką dainininkas-tenoras nuo scenos nulipo per anksti; nei 60-ies nesulaukęs. Kodėl – klausiu. Nenorėjau būti Beniamino Gigli ir Kipro Petrausko, šiuo požiūriu, „dublerių“ – buvo atsakymas. Gaila buvo klausytis garsiojo italo. Šių eilučių autorius nuo savęs norėtų pridurti, kad dar apmaudžiau buvo ne tik klausyti, bet ir žiūrėti į 70-metį Petrauską.

Taigi mūsų didysis lietuvis jau seniai nebedainuoja, nors galėjo. Vokalo meistras banke konsultuoja jaunesnius. Nuo 1992 metų renkamas Lietuvių fondo valdybos pirmininku. Su visais drauge džiaugiuosi sėkme šiame atsakingame darbe (Fondas remia ir Lietuvos kultūrą bei moks-

lą), bet šių pareigų nelinkęs pertvinti. Man Stasys Baras pirmiausia nepakartojamas dainininkas – menininkas, bet ne finansistas. Nemanau, kad ir jo širdis kitaip sako. Kuo būti dažniausiai pasufleruoja gyvenimas, sutikti sunkumai, kliūtys. Kur tai matyta – kai dar Lietuvoje Jono Butėno mokiniui pranašavo pasaulinio masto karjerą, kai 1947 metų viduryje Augsburg'e (Vokietijoje) baigta oficiali jo dainavimo studija, kai iki 1949 metų du kartus koncertuota Anglijoje, atsidūrus Dėdės Samo krašte, tolimame Čikagos priemiestyje, plieno gamykloje griebtasi už kūjo, mašinų remonto darbų ir kt. Dainavimui tik laisvalaikis. Visi rėkia, kad pasaulis jau turi antrašį Caruso, bet tas „Caruso“ aukštesnės balso stygas „gaivina“ dulkėmis, dūmais ir dažų tvaiku. Laimė, ištiesia ranką didelis dainininko (bet kol kas darbininko) talento gerbėjas, bankininkas lietuvis, Standard Federal Savings and Loan Association direktorių tarybos pirmininkas Justinas Mackevičius. Stasį Barą pakviečia pas save tarnautoju. (Vėliau tėvas ir sūnus paskolins pinigų ir pirmajai plokštei išleisti.) Bet lukterkime. Ar šis, tuo metu ma-lonius, momentas neturės ir kai kurių negatyvių pasekmių jo – dainininko karjerai? Pažįstu Lietuvoje ne vieną apdovanotą puių balsu, bet pasirinkusį kitą kelią vien todėl, kad inžinieriaus ar pedagogo darbe pajutęs tarsi palaimingą ramybę, o kitas ir materialinę gerovę, pabūgo daug ryžto, ištvermės, begalinio darbo reikalaujančios ir nuolat nepasitiekiamą ateitim diegiančios dainininko karjeros. Nesiekiu apibendrinančios išvados. Aišku viena: šitaip ir panašiai Lietuva „užkasė“ ne vieną gal būsimąją žvaigždę. Kodėl apie tai kalbu? Todėl, jog spėjau, kad ir mūsų šios apybraižos herojui panašios mintys irgi galėjo ateiti į galvą. Prieš mane 1990 m. gegužės 19 d. dienraštis *Draugas*. Didelis straipsnis suakties proga. Trys nuotraukos. Pati pirmoji, centre – prie mikrofono Lietuvių fondo tarybos pirmininkas Stasys Baras. Pusė straipsnio skirta jo – dainininko biografijos bruožams. Likusioji dalis – finansininko, visuomenės veikėjo darbai išskirti. Nuovokėnis skaitytojas supras, kodėl lyg bandau į pagalbą pasitelkti svars-tykles. Taip, aš šiandien norėčiau pasverti ir pamėginti atsakyti Lietuvos išsivijus lietuviams, kuri nuotrauka turėtų būti pirmia, ar Stasio Baro, finansininko, prie mikrofono, ar Metropolitan teatro scenoje (kur privalejo būti jo tikroji darbovietė), ar Radameso vaidmenyje Verdi operoje „Aida“. Šis pavyzdys ne todėl, kad mūsų Kipras, išgirdęs Stasio Baro įdainuotą iršą, pasakęs, jog jis (Kipras), „gali ramiai mirti“, kada išsivijus lietuviui turi tokį tenorą, kaip Stasys Baras“ (*Draugas*, 1965 m. gruodžio 27 d.). Šį kartą mūsų Kipras Petrauskas pasidavė... Gal todėl, kad jis jau nebedainavo. Smalsu, ką Kipras būtų kalbėjęs pačiame savo karjeros zenite, kai Kauno valstybės teatre vietoj A. Kutkaus būtų buvęs

Šių metų gegužės 26 dieną Stasiui Barui sukanka 75-eri metai. Sukakties proga nuoširdžiai sveikiname. Ilgiausių metų!

Stasys Baras! Kipro Petrausko amžininkai nė kiek neabejoja, kad jei į Kauną gastrolių atvyko net pats Fiodoras Šaliapinas, bet ne vienas garsus pasaulio tenoras, tai Kiprijono „nuopelnas“. Viename Amerikos dienraščių skaitau anonsinį straipsnį apie Stasį Barą. Rašinyje, pačia geriausia prasme, panegiriškas. Kitoks ir negali būti. Bet štai... pirmiausia baltaplaukio Kipro nuotrauka, o jau toliau Stasys Baras su žmonele ir dukrelėmis. Po Kipro nuotrauka taip parašyta: „...jo vietą... užėmė Stasys Baras“. Taigi drąsios nelabai atsargių rašytojų išvados. Kipro Petrausko girdėjau dainuojant tuoj po karo, kai jau buvo apie 60 metų. Aš teturėjau šešiolika metų. Tad ne viską suvokiau. Ir, apskritai, man buvo per anksti vertinti jį kaip dainininką. Vėliau, kai jis jau negalėjo dainuoti, bet dainavo, teko jam akompanuoti „Traviatą“. Žinau, kad tai buvo išimtinai lyrinis tenoras, kaip ir jo ipėdinis Virgilijus Noreika. Tokie tenorai pasirenka ir savo balsui operas. Kaip Ispanijos austras, garsusis tenoras Kraus, visą gyvenimą dainavęs vos šešias operas. Kipras, kaip ir Noreika, imdavosi ir Otelo, Radameso. Bet čia juos gelbėjo muzikalumas ir vaidyba. Stasys Baras – tai ne Kipras Petrauskas ir ne Virgilijus Noreika. Jis yra Stasys Baras. Neišpasakytos jėgos, reto grožio ir žėrinčių aukštų garsų dievaitis. Tokio Lietuva neturėjo ir neturi, tad ir netapatinkime su niekuo,

neveskime paralelės, nes Stasys Baras pelnytai gali užsigauti. Taigi „bylą“ Kipras Petrauskas-Stasys Baras padėkime į archyvą, kol vokalinio meno kiti tyrinėtojai suras argumentų vienam ar kitam savo teiginiui paremti. Šiaurės Amerikos meno žmonės taip gerbia ir myli savo lakštinių galą, kad nesusilaiko ir nuo kitokių epitetų. Štai Toronto *The Telegram* keleto lietuvių solistų koncerto recenziją pavadinę: Baranauskas – lietuviškas Caruso. Kai ką pacituosiu: „Tenorinį Stasio Baranausko balsą tikrai galima pavadinti herojišku. Caruso niekad neišlaikė tikresnės linijos, nei išnešė operetines aukštumas lengviau, negu šis lietuvis dainininkas“. Šis pasamprotavimas man artimesnis. Nors už Caruso, kaip ir už Paganini, dabar yra geresnių dainininkų ir smuikininkų. Į praeties garsiąsias asmenybes paprastai žiūrime kaip į tekančią ir nusileidžiančią saulę, kuomet ji yra gerokai didesnė ir rausvai nudažyta, nei tada, kai ji būna virš mūsų galvų. Gal ir klystu, bet manau, jog Caruso šiandien yra Pavarotti, Domingo prietemoje arba lygus. Vienam savo kolegai menininkui daviau paklaustyt jam nežinomą Stasio Baro įdainavimą: iš Puccini „Turandot“, iš Giordano „Andrea Chenier“ ir dar kažką italų kalba. Jis tarė: geriau pats pasakyk, kuri čia dabartinė italų žvaigždė. Velniai žino, gal Pavarotti. Sau klausimas: ir vis dėlto, kas tas Stasys Baras? O gal nei Domingo,

nei Caruso. Tai gal Gigli, Geda ar Atlantovas? Velgi, manyčiau, kad tai unikalias, sudėtingos ir, žinoma, prieštaringos biografijos Stasys Baras. Taigi dar kartą perspėjau – neskubėkime daryti išvadų apie Stasį Barą dainininką. Knietai paklausti, kodėl mokėsis Kauno konservatorijoje dainavimą (drauge studijavęs universitete mediciną – rimtą specialybę...). Kaip minėjau, baigęs tokio puiklaus pedagogo kaip Jonas Butėnas studiją jau Vokietijoje, nepasuko iš Augsburg'o į Milaną tęsti studijų iš karto. „Kalk geležį, kol karšta“, sakoma. Jono Butėno studija baigta, kai turėta tik 27-eri. Stasys Baras pateko į Romą studijuoti dainavimo ne tiesiai, bet tik iš plieno fabriko 1956 metais, kai jau buvo praėję devyneri metai ir stuktėlėjus 36-erius. Nenuostabu – vyrų dainininkų balsai galutinai subręsta, kai 35-eri. Po to, iki 55-erių rašomi vaisiai, po 60-ies lyg ir saulėlydis. Bet neretas atvejis, kai balsas gerai skamba ir 80-mečiui. Anot suomių satyriko Larni, visada išlieka jaunos tik moterys. Balsai, deja...

Mūsų gerbiamas apybraižos „kaltininkas“ skaito, kas čia mano rašoma ir, matyt, patyliu-kais galvoja: priglūšęs Arminas rengia „kaltinamąjį aktą“ už mano blaškymąsi. Šiek tiek būtų tiesos. Aš turiu vienokią ar kitokią literatūrą apie garsiausius pasaulio dainininkus, pradedant 18-uju amžiumi ir baigiant da-

(Nukelta į 2 psl.)

Šiame numeryje:

Pasaulėžiūra ir politika lietuviškoje mąstysenoje • Apybraiža, skirta dainininko Stasio Baro 75 metų sukakčiai • Naujai paskelbti Stasio Santvaro eilėraščiai • Robertas Keturakis apie Stasio Santvaro poetinį pasaulį • „Dainavos“ ansamblio koncertas Detroit'e

Stasio Baro fenomenas

(Atkelta iš 1 psl.)

bartimi. Gerai išstudijavau Enrico Caruso, Mattia Battistini, Polina Viardi, Fyodoro Šaliapino, Tito Ruffo, Beniamino Gigli, Nikolai Gedos, Placido Domingo, Jelenos Obrascovos, Jevgenij Nesterenko, Luciano Pavarotti ir kitų biografijas. Pavarotti pasakoja, kad po Beniamino Gigli koncerto užėjęs į užkulisį „pasiteirauti“ kaip tapti tokiu dainininku kaip jis (jam tuomet buvo trylik metų ir labiau mėgo futbolą, kaip ir Stasys Baras, nei dainavimą). Gigli jam maloniai pataręs neprasiidėti su dainavimu, nes norint dainininku tapti reikia beprotiškai dirbti. Caruso pats kasdien dainuodavo daug ir sunkių partijų Maskvos Didžiajame teatre. Eitų išvada: turint neeilinį talentą ir norint tapti garsenybe, kuri stebintu pasaulį, dainavimui reikia pašvesti visą gyvenimą. Net pats mažiausias *savęs dalijimas absoliučiai nepriimtinas*. Kartais sakoma: iš ko gyvens šeima, vaikai ir t.t. Grubus pavyzdys, bet estrados žvaigždė M. Matje net netekėjo, nes dainavimas jai buvo svarbiau. Šaliapinas rimtai nesimokė dainavimo. Jį gelbėjo genialus artistiškas muzikalumas. Šiandien jo vokalinės spragos (gal, kad iš įrašų) gali lengvai pastebėti. Tapti labai geru gydytoju, mokslininku, komersantu ir pan. reikia didelių sugebėjimų, bet gal nebūtinai talento. Dainininkas, kompozitorius be gamtos dovanos — talentu neįsivaizduojamas. Plius — *sugebėjimas be atodairos dirbti*. Daug gyvenime pastebime tu gabų, gal ir talentingų veiklos, verslo, mokslo žmonių, bet žvaigždžių: aktorių, dainininkų, dailininkų, kompozitorių — vietnetai. Vaizduotėje regiu paveikslą (neatsimenu autoriaus), kai Beethoven'as paklaustas, ko jis nenusienukš praeinantiems pro jį muzikos užsakytojams, kunigaikščiams, atšovė trumpai drūtai: „Ponų daug, o Beethoven'as vienas“.

Taigi muzikos kritikas kompozitorius Vladas Jakubėnas prasiataras, kad bankininkų, kaip Weimar'e didikų, irgi daug, o Barų deja... tėviškai, kaip tikras lietuvių tautos kultūros attache JAV, sušuko: „Gelbėjime lietuvišką talentą! [aš dar pridurčiau, visų talentą] (*Draugas*, 1955 m. kovo 25 d.). Jakubėnas rašė apie dar tik šeštuosius metus Amerikoje gyvenančio Gary, Indiana, fabriko darbininko (koks baisus žodis), Stasio Baro pirmąjį vienos dalies rečitalį. Taigi dar net ne bankininko, o tik darbininko! Jakubėnas susijaudinęs, sunerimęs. Jis pats jam akompanavo koncertuose dar 1949 metais Anglijoje. Rašo toliau: „Čikagos lietuvių kolonijos tarpe turime asmenį, apdovanotą balsu, kurį yra mažai pasaulyje; su tokiu balsu jo savininkui būtų natūrali vieta didžiausiose pasaulio operose, tarp pirmųjų šios rūšies meno atstovų“. Bet Jakubėnas nebūtų Jakubėnas. Jis Stasį Barą nori matyti *tokį ir tik ten*, kaip tik ką pacitavau. Todėl ir skambina visais varpais: „Stasys Baras *gali* dirbti dainavimo srityje, *gali* žengti pirmyn, gali nors po lašelį paruošti ką nors naujo...“ (pabraukta V.J.). Lemtingo straipsnio pabaigoje Vladas Jakubėnas kreipiasi: „...gal atsirastų užsimojimo sudaryti komitetą Stasio Barausko talentui gelbėti. Dar yra ne vėlu tuo susirūpinti, bet ateis laikas, kai bus jau nepataisomai vėlu“. Nežinau, ar po Vlodo Jakubėno straipsnio, ar dar prieš, tuo susirūpinta pirmiausia Kana-

Stasys Barauskas — Baras savo dainavimo karjeros pradžioje.

doje. Įkuriamas fondas studijoms Italijoje remti. Atsiranda aukotojų, negailinčių ir po 300 dolerių (tais laikais!). Ir pagaliau 1956 metų rugpjūčio pabaigoje Stasys Baras Romoje. Sugrįš po studijų 1957 metų rugpjūčio pabaigoje. Šiek tiek didaktikos. Tarp vokalistų neretai nugirsti, — girdi, bosas turi mokytis pas pedagoga bosą, moteris pas moterį ir pan. Su tokia nuomone aš seniai nesu sitaikau. Svarbiausia, ne pas ką mokeisi, o pas kokios kompetencijos pedagoga. Prisigalvojame, kad moterys dainuojant kvėpuoja vienaip, vyrai kitaip ar dar ką nors. Lyg moterys būtų gimusios su kitokiais plaučiais ar diafragma nei vyrai. Visų apmaudui Stasys Baras pasirinko moterį Maria Casciolį. Ji žinoma ne tik Romoje. Pas ją ilgai mokėsi dabar pasaulio garsenybė Boris Christoff, mezzosopranas Rina Corsi. Matyt, moteris pedagogė Stasiui Barui balso nepagadino, jei, be pasiūlymų dainuoti Italijoje, garsus vokiečių impresarijus F. Ballhausen siūlo 1,200 markių mėnesiui (tuo metu dideli pinigai). Atsisakyta. Bet, o paradokse! Į Čikagą jis grįžta tarsi baiges ne dainavimo, o komercijos mokslus. Tiesiai pas Justina Mackevičių į

jau minėtą banką. Vel, kodėl? Kaip anuomet, po karo, iš Vokietijos ne į Italiją tolimesnės studijoms, o į JAV plieno fabriką.

Matau, kad Lietuvių fondo tarbos pirmininkui p. Stasiui Barui aš pradėtu įkyrėti su tais savo „kodėl?“. Knygos, straipsniai, apybraižos apie didelius žmones yra pamokantys. Istorija — mokytoja, sakoma. Prašau būti atlaidžiu.

Manau, kad gera pradžia bankę, sėkmė darbe ir kopimas hierarchijos laiptais ir nulėmė tolesnę Stasio Baro, jo kaip menininko, ateitį. Padalyti save — reikėtų kurią nors sritį šiek tiek apleisti. Tai ką? — banką? Ne — čia pragyvenimo šaltinis. Jei dainavimą — žingsnis iki diletantizmo. Taigi mūsų gerbiama šios apybraižos herojus visą gyvenimą, gerąją žodžio prasmę, laviravo. Nikolai Geda, Placido Domingo — ne. Jie mūzai į glėbį atidavė save visą. Ir vis dėlto, jei pasiektu tokių meninių aukštumų, tai Stasys Baras neliko (nuo ko norėjo pasergėti Vladas Jakubėnas) vien išeivijos numylėtinu. Ar eis dainuoti su bet kuo garsioji koloratūra, prancūzė, ilgametė Metropolitan operos solistė Lily Pons? O tai buvo tik sugrįžus iš

Italijos Čikagoje. O kur koncertai su garsiomis vyresniosios kartos lietuvaiteimis, irgi iš Metropolitan: Anna Kaskas, Polyna Stoška, jaunesniąja Lilią Šukyte. Vien šis štai straipsnio pavadinimas ką reiškia: „Baras į Australiją — Šukytė į Kanadą“ (*Dirva*, 1969 spalio 22 d.). O kiek dainuota su viena žymiausių JAV dainininkų Zuzana Griškaite? Pats Stasys Baras pasakys, kad čia dar ne viskas, palaukit, aš dar parodysiu! Pasitikėjimas ne gesta, o auga. Juk dar tik po Italijos; iš tos ponios, mielos ir puikios pedagogės Maria Casciol 1958 metais — *The Chicago Tribune* muzikos festivalis — konkursas. Iš visos Amerikos keli šimtai pretendentų laimėti aukso medalį. Sėkmė lydi vieną — Lietuvos sūnų Stasį Barą. Vyrų grupėje I vieta ir aukso medalis. Tikras triumfas. Lietuvos ir visų lietuvių vokalinio meno istorijoje tokie atsitikimai tik keli. Pirmąją vietą yra pelnysius Sovietų Sąjungoje rengiamame Glinkos vardo konkurse kamerinė dainininkė Sigutė Trimakaitė (dabar jaunosios kartos populiari vokalistė) ir Vlovas Daunoras, laimėjęs Grand Prix Toulouse (Prancūzijoje). Nėminių mūsų dainininkų, tarptautiniuose konkursuose pelniusių II-III vietas

Tribune festivalio užbaigus koncertas Čikagos Soldiers' Field arenoje. 72,000 čikagiečių ir iš toliau atvykusių, visokiomis kalbomis kalbančių. Aukščiausias pasaulyje dangoraižis Sears Tower dar labiau siūbuoja nuo Stasio Baro dramatinio tenoro užplėštų arijų: iš Verdi „Aida“ ir Puccini „Turandot“. Pabaigai labai pritiko ir Curtis „Sugrįžk į Sorrento“. Iš saulės nutviekstos Italijos, Sorrento, Stasys Baras tik buvo grįžęs. Atgal irgi važiuoti nesirengė. Negrįžo ir į Lietuvą. Geležinė uždanga tępramušdavo tik *„vokietų bangos“*.

Apie jo sensacingą dainininkiskosios karjeros pradžią girdejo ir Lietuva. Tik girdėjo, bet nematė. Stasio Baro labai reikėjo ir Lietuvoje operai. Kai stadione triumfavo Stasys Baras, Lietuvoje dar tik pabaigė konservatoriją Virgilijus Noreika. Akompanuoja jam koncerte. Kodėl tik lia bemo? Prasyk, kad leistų į Italiją (tarp La Scala ir Maskvos Didžiojo teatro tik buvo prasidėję mainai: vokalistai — baletu artistai). Vėliau jau maestro Virgilijus prisipažins, kad mano bičiuliškas patarimas buvo lemtingas. Kryžiaus kelius praėjęs (Maskva siuntė savus), jis atsidūrė Milan'e pas Geraldą Barą (taigi Bara...). Lietuvos operoje suspindo nauja žvaigždė — lyrinis, nuostabus Virgilijaus Noreikos tenoras. Bet dar 1965 metais jo balso Stasys Baras nebuvo girdėjęs. Dabar jie geriausi bičiuliai. Noreika sakydavo man: „Žinai, Čikagoje yra toks Stasys Baras. Ot, tai tenoras, — ką aš ten prieš jį“. Stasys Baras man irgi sako, jog lenkiškas galva prieš nuostabų Virgilijaus Noreikos tenorą. Nėra nieko gražiau už iškilniausių lietuvių tautos sūnų būtent panašaus turinio dialogą. Nuo seno kuklumas žmogų puošia.

Pasirodymas avanscenoje, skirtoje geriausia Šiaurės Amerikos tenorui, nebuvo netikėtas. Prieš tai daug dainuota ne tik JAV, jau nekalbant apie Čikagą. 1950 m. balandžio 16 d. New Yorker Hotel, New York'e. Tų pačių metų vasario 22 d. su profesorium Vytautu Bacevičium Boston'e ir Broctone'e. 1951 m. sausio 27 d. Montreal'je. 1953 m. spalio 19 d. su profesorius Jeronimo Kačinsko vadovaujamu Šv. Petro parapijos choru Boston'e. 1954 metais Baltimore'je. 1955 metais su Zuzana Griska Montreal'je ir Čikagoje, 1957 m. spalio 19 d. Detroit'e.

Po laimėto Čikagoje konkurso Stasio Baro — dainininko autoritetas dar labiau išaugo. Visur kviečiamas dainuoti. 1959 m. gegužės 16 d. Cleveland'e, 1959 m. vasario 1 d. Webster Hall, New York'e, 1960 m. sausio 29 d. vėl

Stasys Baras Čikagos Lietuvių operos Leoncavallo „Pajacuose“.

rečitalis Jordan Hall, Boston'e. 1961 metais gastrolės Pietų Amerikoje 1962 metais dalyvauja, atliekant Beethoven'o Devintąją simfoniją. 1965 m. gegužės mėnesį — Verdi „Requiem“ pastatyme, diriguojant Aleksandrui Kučiūnui. 1966 metais dainuoja solo partiją Dariaus Lapinsko „Cantata Declamata“. 1970 metų pradžioje laukia kelionė į Australiją. Toliau žemynė net nedidelės dainų šventės. Maestro Stasys Baras vyko dainuoti specialiai lietuviams. Bet priima ir kvietimą dalyvauti Australijos meno festivalyje Scott Theatre, Adelaidėje. Mūsų gerbiama Stasys Baras labai draugiškas, kaip sakoma, mėgstama kompanija. Visuomet pagėdauja, kad scenoje šalia stovėtų jo verta ar vertas partneris. Šį kartą kūrybos prietelka dramatinis sopranas nuo Joniško, Dana Stankaitytė. Jiedu atliko Michailos ir Jose duetą iš Georges Bizet operos „Carmen“ ir Chenier ir Maddaleno duetą iš Umberto Giordano operos „Andrea Chenier“. Didžiulis pasisekimas festivalyje, meilės ir pagarbos gestai nuo Australijos tėvyninių. Kričiai parašė: „Labai plačios skalės dramatinis tenoras, laikomas vienu žymiausių dabarties tenorų pasaulyje“. Teisingai parašė.

1957 m. kovo 30 d. antrosios lietuvių operos gimimo diena. Tik šį kartą ne Lietuvoje, o Čikagoje. Lietuvoje 1920 m. gruodžio 31 d. buvo Giuseppe Verdi „La Traviata“ — čia „Rigoletto“. Operas Verdi sukūrė beveik kartu. Tik „Il trovatore“ jas perskyrė. Yra geras pagrindinis herojus Vladas Baltrušaitis. Labai gaila, bet nėra tenoro — Hercogo. Šį kartą dainuos latvis Valdemaras Šalna, nes Stasys Baras dar Italijoje. Bet nieko, po kelių mėnesių jis grįš ir dainuos visas operas, kur tik bus reikalingas tenoras. Bene Charles Gounod „Faustas“ — pirmoji. Toliau eis Georges Bizet „Carmen“ (Don Jose), Giuseppe Verdi „Il trovatore“ (Manrico), Verdi „Aida“ (Radamesas), Giacomo Puccini „Tosca“ (Cavaradossi), Jurgio Karnavičiaus „Grażina“ (Liūtauras), Ludwig van Beethoven „Fidelio“ (Florestanas), Rugiero Leoncavallo „Pajacai“ (Cario), Mascanni „Cavaleria Rusticana“ (Turiadu), Juliaus Gaidelio „Dana“ (Stanaitis), Verdi „Likimo galia“ (Don Alvaro), K. V. Banaičio „Jūratė ir Kastytis“, Vytauto Marijošiaus „Priesaika“ (Švitrigaila), Dariaus Lapinsko „Lokys“ (Meškis) ir „Maras“ (kunigas pranciškonas).

Stasio Baro dainuotos operos yra vienos sunkiausių pasaulinėje literatūroje. Kuklesni teatrai kai kurių operų nestato vien todėl, kad neturi dramatinio teno-

ro. Apie Stasio Baro vaidmenų atlikimą, matyt, reikėtų atskiro didelio straipsnio, o greičiau studijos. Viena reikėjo: Stasiui Barui vertėjo parinkti repertuarą ir tik dėl jo vieno. Kaip kino filmų gamyboje. Kino žvaigždės neretai specialiai rašomi scenarijai, norint parodyti būtent aktorių. Todėl kodėl su Baru nepastatyta „Andrea Chenier“, „Otello“, vėliau „Turandot“ ir kitų operų? Norėčiau pasakyti: Stasio Baro fenomeną reikėjo, kaip galima pilniau išnaudoti ir jo balsą įamžinti operų įrašuose. Galima buvo išleisti vieną kitą plokštelę ar audiokasetę. Yra operų ir viešose rinkose. Kad ir Puccini „Apsiaustas“, kur puiki Luigi — dramatinio tenoro partija. Anot Vlodo Jakubėno, gaila, kad neturėta čia lietuviškos „vyriausybės“ ar kokios švietimo ministerijos, kad kultūros — meno reikalai privaliai tvarkomi. Ir vis dėlto mestelti į mūsų brangaus dainininko daržą akmenėli, kodėl mažokai dainuota operos teatrų scenoje, nebūtų teisinga. Jis pats geriau žino viską. Kaip jau anksčiau išsitariau, pramušgalvis futbolui buvo ir Pavarotti. Jam pasisekė. Prieš kiek laiko girdėjau, kad kažkur futbolistas žaidynėse užsimušė.

Šiandien mes galime pasižiūrėti tik vieną, nors ir unikalų Stasio Baro įdainuotų operos

arijų plokštelę. Jo tenoras skamba ir K. V. Banaičio trijų veiksmų operoje „Jūratė ir Kastytis“. Grįžtant prie to, kas anksčiau užsiminta, noriu pasakyti — mažai. Nebūtinai arijų įrašų. Visko mažai. Plokštelės — dainininko (visų dainininkų) kūrybinės atskaitos, kvintesencija. Jaunesnioji, net vidurinioji, o tuo labiau būsimoji karta apie Stasio Baro fenomeną kalbės ir vertins, tik išklause balso įrašus. Ir man pačiam Stasio Baro balso vertinimo šaltinis būtent įrašai. Gyvo atlikimo scenoje aš negirdėjau. Mūsų brangaus maestro Lietuvoje nebuvo. Geležinė uždanga neleido ir mums atvažiuoti. Taigi norint bandyti tarti žodį nuo savęs apie balsą, imanoma tik sukanč plokštelę.

Taip — Stasys Baras itališkojo bel canto vienas ryškiausių atstovų (rusiškos ir kitokios susikompromitavusios vokalo mokyklos mano, kad gali būti ir kitokių bel canto...). Visoje jo vokalistų skaleje garsai išlyginti absoliučiai. Lyg neegzistuoti jokie ten registrai, apie kuriuos pedagogai mėgtų kalbėti, bet kurių visai nepripažino (nei teorijoje, nei praktikoje) Enrico Caruso. Visos gaidos žavios, prisodrintos obertonų, pilnos, kaip sako, metalingos, be „siūlių“, kupinos jėgos ir slopinančio piano. Vien pabandymas ieškoti krislių būtų nuodėmė. Balso nusipelnė tik pasigėrėjimo. Kalbant atskirai apie Vokietijoje įrašytą plokštelę (dirigentas Darius Lapinskas), greta puikiai grojančio orkestro, nepakartojamo balso skambėjimo, norėčiau kai ką pažymėti. Kas originale, ypač italų kalba — nuostabu, lietuviškas vertimas neretai nutelkia liūdesius. Neapgalvotas lietuviškas balsis, dvigarsis „drasko“ vokalą nepageidaujama linkme. Taigi vėl „Andrea Chenier“ — kaip žavų! O kur vertimas — vietomis lyg kažin ko trūktų. Nemačiau, kad repetitoriai, rengdami Stasį Barą įrašams, nežinojo, kad Puccini, Verdi siūlydavo net porą variantų, idant pas dainininką susidraugautų garsas, žodis su gaida. Jei tau nesmagu, jei gaida yra lyg kontra su balsiu — to būti negali. Tad jei kas nors kiek pakenkė čia mūsų didžiojo maestro balsui, tai tik panašūs dalykai. Vienaip ar kitaip — plokštelė aukščiausio lygio. Gal tiksliau dainininko balsas plokštelėje. Ji, kaip minėjau, tas dokumentas, kuris visiems ir visada bylos apie Asmenį, kurio tema aš čia bandžiau kūrybiškai paimprovizuoti. Tikrą iškiliojo dainininko studiją — nėra abejonės, dar kas nors greitai laiku parašys.

... ir vėlesnių dienų Stasys Baras, kokią pažįstame ligi šiol.

Stasys Baras su Dana Stankaityte Čikagos Lietuvių operos „Aidoje“.

Stasys Santvaras (1902–1991)

DAR IR DABAR

Dar ir dabar girdžiu našlaičių raudą,
Dar ir dabar žmogaus širdis – akmuo –
Bet aš mačiau, kaip Motina Tave aprauda
Ir aukso lapais man užsidega ruduo...

Dar ir dabar nebėgam mes nuo melo,
Dar ir dabar nėr meilės mūsų širdy –
Bet aš pažįstu Nusidėjėlę Magdalą,
Regiu, kaip laisvėn Tu per minią ją vedi...

Dar ir dabar aušra per kraują brenda
Dar ir dabar tokia klaiki naktis –
Bet girdim: vėl pavasaris padangėm
skrenda –
Ir mūsų stogus vėl užlieja pilnatis...

Dar ir dabar matau aš rūstų Kainą,
Dar ir dabar jo rankose mirtis –
I amžių gelmę nužudyti broliai eina,
Kaip voras tinklą pina mum sunki lemtis...

Dar ir dabar mes, vargšai ir užguiti,
Širdy žvėries negalim nugalėt –
Karalius davė mum didingą buitį,
Tik jos mes neišmokome mylėt...

So. Boston, 1951.IX.11.

TEISĖJAS

Prie vandenynų ir kalnų,
Kur tiek dainų, o broli, tu girdėjai,
Kur buitį, tartum debesį, sudraskė vėjai,
Kur prisapnuota tiek sapnų –

Ateis diena, didinga ir baisi!
Valdovai Jam turės parodyt savo kelią,
Vergai kils nešti didžio vargo dalį,
Prie Tėvo kojų puls visi...

Ir žydrame danguj prabilis varpai,
Ir ant svarstyklių bus padėti svarsčiai,
Ir nuo žaizdų nukris ligonių tvarsčiai –
Ir atsivers daubų kapai...

Teisėjas, modamas Ganytojo lazda,
Pratars: Sustokit, nuodėmių ir pyktio dienos,
Sustokit visos mano skausmo dienos! –
Ir mes atgal negrįšim niekada...

So. Boston, 1951.IX.18
(Aukos taurėn neįdėta)

SODAS TARP KALNŲ

Menu tą sodą, vaismedžių ir saulės pilną,
Tą rojų tarp kalnų –
Menu ir sodininko veidą, taurų ir prakilnų,
Upelį, riedantį tarp klonio akmenų...

Menu piliakalnį, didingą kaip senovė,
Kur sentėvių kapai –
Tenai ir dangų kilo brolių statoma šventovė,
Senam dvare aidėjo vakaro varpai...

Menu ir dainą, gaudžią sesių dainą,
Tarp vasaros tyrų žiedų –
Ir ilgesio sparnais per naktį žvainą
I šalį tą, širdy nemiršančią, skrendu...

Tenai vaikystė tolių saulėm žaidė,
Ten budi mižinai –
Tik ten, kur mano godos, lyg balandžiai,
skraide,
Kelionės pabaigoj atgulsiu amžinai...

It paukštė tam sode lakioja mano siela –
Tam rojui tarp kalnų –
Tiktai kada, o Dieve, paskandinsiu
dalios gėlą
Upelį, riedančiam tarp klonio akmenų...

Pfullingen, 1947
So. Boston, 1951.IX.25

GIEMĖ

Lėkit, balti šilkasparniai drugeliai,
Žemė visa tegu apsidengia sniegu!
Jau sulinko pavargę keleivio keliai
Ir neskraido saulė anapus langų...

Giria, lankas ir gyvenimo sodą
Vėtrų ilgom naktim nualino ruduo.
Dingo, tartum dūmai, vasaros paguoda,
Mūsų būtis – tik drumzlinas vanduo...

Lėkit, balti šilkasparniai drugeliai,
Žemė visa tegu apsidengia sniegu! –
Gal smagiai bus išeit į pavasario kelią
Ir pasveikint saulę anapus langų!..

MMH
1954.XII.21
MMH = Massachusetts Memorial Hospitals
750 Harrison Ave., Boston, Mass.

ATVAIZDAS

Apsiniaukė namai tartum rudens saulė,
Nusigando širdis abejonių pilna:
Ar nebuvo ta meilė kančia ir apgaulė,
Ar ne pražūtį skelbė skardi vyturėlio daina?..

Tu tik vakar mane palikai vienui viena,
O jau nūdien lyg šmėkla esu –
Gal jau niekad per žemę neplauks mėnesiena,
Gal aušra neatlėks iš nakties debesų...

Pasvirau aš prie atvaizdo tavo saulėto,
Kaip andai aš žvelgiu į tavąsias akis;
Ir pradėjo vaizdai praieities kilt iš lėto,
Aš klausau, ką tavoji širdis man iš tolo sakys...

Buvo vasara tokia giedri ir ugniinga,
Shendo laimės ugnį žali žemės kraštais! –
Sodo obelis tūkstančių saulų apsninga,
Kai dvi širdys svajonių simfoniją groja karštai...

Praromjau prie atvaizdo tavo lig ryto,
Neperbrendama kyla iš rūko brasta –
Rasos krinta ant pievų (man veidą apkruto) –
Didį skausmą girdžiu: Tu ne tai! Tu ne tai!..

MMH
1955.VII.08.

LAPKRIČIO 13 DIENA

Septyniolika metų mes ėjom kartu.
Buvo laimės, buvo vėtrų, buvo skriaudų.
Betgi mano širdy nuostabiasias paveikslas
tik tu,
Nuostabesnio tikrai nerandu.

Man negaila sudužusių šukėm dienų –
Jos nuskendo juodam praieities šuliny!
Tik apraudu širdim, kad ne aš princas
tavo sapnų,
Kad stebuklo surast negalėjai many...

Jeį išeičiau kada ir tu liktum viena –
Tegu būna tau laikas palaima gausus,
Teliepsnoja ilga ir giedri tavo laimės diena
Ir rytojus, kaip saulę, šviesus...

MMH
1955.XI.13.

MALDA

Dieve mano, Dieve mano,
Mirusiam kaului tu gali gražint gyvybę,
Vėtromis pažadint gelmę okeano,
Kalnus sudėgint saulų galybę –

Tarki, kad pradžiugtų vėl širdis mana,
Kad žydėtų vėl pavasario diena!..

Savo kančią, savo dalį
Ir maldą raudančią dedu prie tavo kojų! –
Leisk išgyvent jaunatvę, linksnų ir žalią,
Būtį kaip tulpės žiedą aukojau –

MMH
1956.VI.01.

LAI DOTUVIŲ VARPAI

Trys metai apsisuko kaip ratai,
O aš tebegirdžiu laidotuvių varpus –
Nebėr vilties, nebėr užuobėgos širdy –
Tavęs nebėr ir jau nebus...

Kaip šmėkla aš klajosiu pamary –
Girdėsiu, kai pro šalį laikas bėgs skubus –
Baisi vienatvė mano, tartum praraja,
Tavęs nebėr jau ir nebus...

Ir mintys, tartum juodvarniai, kyla
Aš dar tebegirdžiu laidotuvių varpus –
Nebėr vilties, nebėr užuobėgos širdy –
Tavęs nebėr jau ir nebus...

Ir žiedo nebekraus jau obelėlė –
Viršūnė jos nulažė viesulas siaubus –
Aš neturiu kam savo širdį dovanot –
Tavęs nebėr jau ir nebus...

MMH
1960.IX.15.
(Prie Raudų Aukos taurėn, jei būtų leidžiama antra
karta...)

LA CANZONE D'ALBA

Kokia tu patogi, kokia aistringa!
Ir paslaptį širdy laikyti mokil –
Tarytumei atletai, mes išėjome į ringą –
Ir šokam meilės ir jaunatvės šoki!..

Liepsnų tvanai užlieja linksnų žemę,
Geismu liepsnoja tavo žalios akys! –
Godžioj aistroj, lyg nuostabioj nirvanoje aptemę,
I ugnį puolam kaip dausų plastrakės!..

Anapus žalio sodo mėnuo teka –
Nerodyk tu jam nuogo kūno grožio! –
Nueis gandai per sodą ir pakils į saulės taką –
Išduos mus jazminai ir krūmai rožių...

Geriau kaimynų ir draugų netekti,
Abiem slapčia, lyg marių putom, tirpti –
Apgausim tavo poną tūkstantį ir vieną naktį,
Tik pradeda mūs meilė meilėj sirptil!..

Kokia tu patogi, kokia aistringa!
Ir paslaptį širdy laikyti mokil –
Tarytumei atletai, mes išėjome į ringą –
Ir šokam meilės ir jaunatvės šoki!..

MMH
1961.IV.13.

DOVANOS

O, kaip lėtai ir dangų kopia ryto saulė –
Aukšiniai ratai sunkiai mala debesėlių žvyrą! –
Su nerimu ji pro užuolaidas pažvelgia gatvėn,
O valandos lėtai, kaip rudeninės kriaušės, byra...

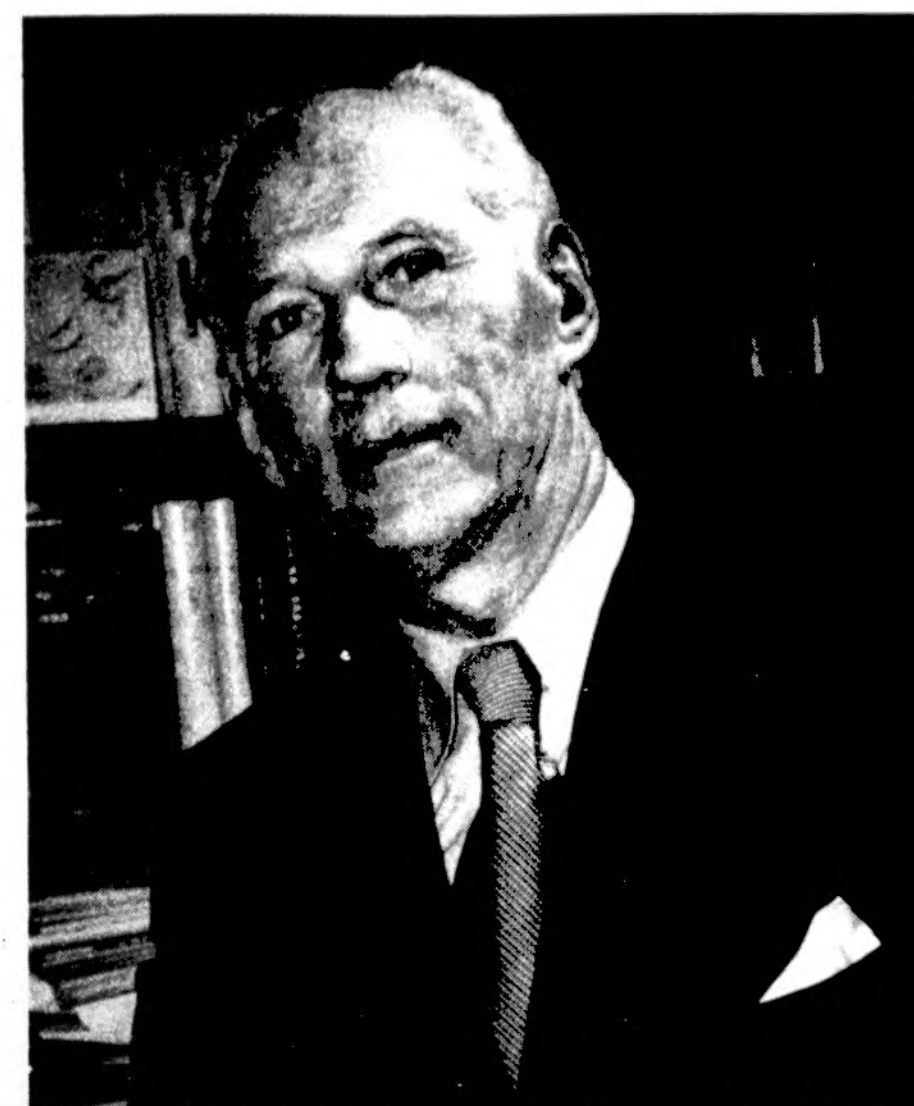
Sekundė kiekviena – laukimo kupina,
O laukti, lyg prieš srovę plaukti – sunku –
Jei saulės nebijotų – bėgtų pasitikt jo tekina –
Širdy taip karšta ir tvanku...

Ateis jisai, tiesus kaip liepa,
Atneš jai pilną širdį dovanų:
Daug meilės, daug aistros, daug žodžių
Ir daugel, daugel glamonėsių alkanų...

Nemoka niekas taip nuogom krūtim apsvaigti
Ir taip gražiai pagirti grožį mylimos, –
Ir lyg girtumo meilės troškulių svaiginti,
Pripildyt širdį šilumos...

O, kaip lėtai ir dangų kopia ryto saulė –
Aukšiniai ratai sunkiai mala ūko žvyrą!..
Laiškų nešėjas ėjo ir su vėju gal pas kitą jau nuėjo,
Ir ašaros greičiau, kaip valandos, per veidus byra...

MMH
1961.VI.22.

Stasys Santvaras (1902–1991) Kazio Daugėlos nuotrauka

Šių metų gegužės 27 dieną Stasys Santvaras būtų šventęs savo 93-į gimtadienį. Poetas mirė 1991 m. balandžio 12 d.

Išsakyti žmogaus buvimo prasmę

Nuostabiai vientisas giluminėmis tiesom yra Stasio Santvaro poetinis pasaulis. Galima jame matyti simbolizmo laikotarpį – *Saulėlydžio maldų* (1924) būseną, kada viskas vienu mostu padaloma į kasdienybę ir dvasinę erdvę, kurioje sakralinė simbolių prasmė artima ir suprantama ne visiems. Galima išskirti Stasio Santvaro neoromantizmo stilistikos eilėraščius – jų atidumą subtiliausiems psichologiniams išgyvenimams, elegiškai intonacijai, jausmu persmelktam empiriniam konkretumui. Galima apibūdinti dar vieną poeto kūrybos momentą, ryškiausią jo paskutiniųjų metų kūryboje, kurį būtų galima pavadinti donelaiškiejiu poezijos atvirumo realybei skirsniu. Tačiau per visus laikotarpius nutyla balsas apie nesuadomą pasaulių vienvė, kur vienodas teises turi atviras žiedas ir atvira siela.

Poeto kūryboje gieduoja vienas didelis tikslas – išsakyti žmogaus buvimo prasmę. Visa kita – vien kelionė į tikslą. Išskirtinis Stasio Santvaro eilėraščių bruožas – natūralus, atidus balsas, nesiekiantis sudėtingų išvadų raiškos per sudėtingas poetines formas. Ir amžinųjų būties klausimų švytėjimas greita kasdieniško reikmės, buitiskiausio regejimo. Ir eilėraščių skambesys, artimas giesmei. Kūrinėje užslėptas gaudulys tik dar labiau paryškina žmogiškąją nuostatą: priimu, kas man skirta, tik leiskite suprasti, kur yra mūsų viltis. Ši nuostata smelkiasi per visus *Dar ir dabar* rinkinio eilėraščius. Jie surasti poeto archyve, niekur neskelbti, prie kai kurių pažymėta: „*Aukos taurėn neįdėta*“, „*Prie Raudų Aukos taurėn, jei būtų leidžiama antra karta*“, „*Nespausdinti*“. Arba paliktos trys raidės – MMH (Massachusetts Memorial Hospital, 750 Harrison Ave., Boston, Mass.). Galima tas tris raides priimti kaip abreviatūrą, talpinančią atsisveikinimą, ar ženklą, kurį kiekvienas suprastų vis kitaip. Bet susikaupimas, ne akimirkos nepaliekantis šių eilėraščių lyrinio herojaus, palies ir skaitytoją. Vieni įžvelgsime, kad poetas, vis priartėjantis prie lemtingos ribos, neteigia, kad per liūdesį galima neįžvelgti žmogaus būties paslapties. Kiti kaip didžiausią įspėjimą sutiksime mirties nuojautą, mirties, kuri didingose begalybėje ne visados atrodo užtarnauta. Bet svarbiausia mus lydės nuo pirmosios iki paskutiniosios eilutės – žmogiškosios dvasios tvirtumo

nuostatos: mes esame nemirtingi, nes siela palydi mūsų laikinumą iki nebūtų ir atveria amžinatvę. Čia pat įsirsime ir paprastą atsakymą į tūkstantmečiais netylantį ginčą: kas laikinas? kas amžinas?

Dvasinė erdvė yra begalinė, ir dvasinio buvimo dėsniai nepavaldūs gamtos diktatui.

Tačiau kaip sunku tą paprastą atsakymą priimti, kada mūsų laikinieji pavidalai tiek daug apglėbia šiame pasaulyje, kada net snaigė, tyliai sutirpstanti ant delno, tiek daug žada švarių tobulumu...

Laiške profesorui Vytautui Kubiliui 1988 metų pabaigoje Stasys Santvaras rašė: „Kažkada, berods, Vydūnas yra pasakęs, kad lietuviai dar niekad neturėjo laiko, kad niekieno netrukdomi ir neapgrojami galėtų savo dvasios lobius sukrauti savo krašte į vieną saugią vietą“. Ir tame pačiame laiške priduria laimindamas: nesudeginkime širdžių ir vilčių, pagaliau atraskime žmogų!

Koks prasmingas palaiminimas: ką gali padėti modernios saugyklos ir kitos dvasios lobų sandėliai, jei nebus atrastas žmogus?

Priimkime tai kaip pačią svarbiausią Stasio Santvaro testamento, skirtą mums, dalį.

Robertas Keturakis

(Poetas Robertas Keturakis, neseniai Lietuvoje išleisto pomirtinio Stasio Santvaro eilėraščių rinkinio *Dar ir dabar* sudarytojas, šiuo metu rengia spaudai Stasio Santvaro rinktinę raštus.)

• Stasys Santvaras. **DAR IR DABAR**. Eilėraščiai. Kaunas: „Atmintis“, Rezistencinio paveldo archyvas, 1994. Sudarė Robertas Keturakis. Viršelio dailininkė Jūratė Pikčilingytė. 24 puslapiai.

„Dainava“ visų dainų dar neišdainavo

STASYS SLIŽYS

Lietuvos dukterų draugija Detroit'e, viena iš pirmųjų organizacijų išeivijoje, balandžio 30 dieną pasikvietė „Dainavos“ ansamblį, švenčiantį aukštinį jubiliejų, į Detroit'o apylinkę, Dievo Apvaizdos lietuvių parapijos kultūrinį centrą, Southfield, Michigan. Draugijos pirmininkė Jūratė Pečiūrienė su valdyba ir draugijos narėmis yra vertos padėkos, kad šalia nelengvų labdaros darbų draugijos veikla pasireiškė kultūrinėje srityje, kur ši kartą buvo reikalinga ir prasminga. Garbingi jubilatai dainaviečiai atvažiavo su širdyje tiek daug metų nešiotu lietuvių menu, kurį stengėsi klausytojams perteikti kaip kilnią mūsų tautos pasaulėžiūrą, slypinčią giliai liaudies dainose, kurios vienintelės inspiruoja mūsų kompozitorius kurti tikrą lietuvių tautos muziką. Dainaviečių atsilankymas buvo kartu su chorinio darbo atgaiva, kuri koncerto metu palaikė jaukią nuotaką ir šiltą kontaktą tarp atlikėjų ir publikos.

Pirmoji koncerto dalis skambėjo harmonizuotom mūsų kompozitorių dainom, kurios daug kartų girdėtos, bet išlikusios nenustojusios tautinės ir muzikinės vertės. Broniaus Budriūno „Pradės aušrelė aušti“ labai sumaniai parinkta koncerto pradžia, nes perkurtą liaudies dainą, su įdomiu mote, ir vyrų partijų balsų vedimu, ir su klasiškos faktūros akompanimentu, nuskambėjo vertingų kompozicijų gretose. Jono Švedo „Anoj pusėj Nemunėlio“ su kiekvieno dainos posmo pradininke (Aldona Underiene) dvelkė mūsų kaimo dainų atlikimo stiliumi, kuris mums lygiai brangus ir mielas. Juozo Žilėvičiaus „Vaikščiokau“ ir Alfonso Mikulskio „Aviža prašė“ — būdingos liaudies dainos, kuriose žodis, sujungtas su garsu, tampa lengvai suprantama muzikos meno rūšimi. Tarp liaudies dainų Jono Švedo „Linėlė raunu“ priminė užsienio lietuvių mėgstamą dainą, prieš daugelį metų atkeliavusią iš Lietuvos, kai nepriklausomybės siekimas buvo tik svajonėse. Jono Švedo „Tykiai, tykiai Nemunėlis teka“, liaudies daina su maldos atspalviu ir pavyzdingu balsų partijų balansu, mus visus priverė susimąstyti, nes dainos žodinė prasmė taip sukonkrečino muziką, kad sukūrė vientisą meninį, bet kartu mums, lietuviams, skausmingą vaizdą. Be to, chorui meniškai nuansuojant, Juozas Polikaitis pasigėrėtinai atliko baritonu jam skirtą posmą dainos melodiją. Daina užbaigta maldingai besitesiančiu decendo. Broniaus Jonušo „Eisim girion paklausti“, Jono Švedo „Tykus buvo vakarėlis“ ir Broniaus Kutavičiaus „Papartis“ buvo atlikti a capella. Šis

„Dainavos“ ansamblis koncerto metu 1995 m. balandžio 30 d. Dievo Apvaizdos lietuvių parapijos kultūriniame centre, Southfield, Michigan.

chorinio atlikimo būdas yra vienas iš sunkiausių, reikalaujantis tikslios intonacijos. Balio Dvariono „Kupolinis“ labai tiko pirmosios koncerto dalies užbaigai: ekspresyvus dirigentas, duodantis ryškų foną ir kuriantis nuotaiką fortepiono akompanimentas, išjudino vokalistas, kurie parodė savo balsais pakankamą veržlumą ir akcentavimą kulminaciniuose dainos taškuose ir jos finale.

Antroje koncerto dalyje dainaviečiai tautinius rūbus pakeitė į koncertinę aprangą: moterys tamsiai žaliomis suknelėmis, o vyrai juodais kostimais. Visa tai kėlė abejonių dėl antros dalies repertuaro. Labai džiaugiamės, kad ir antroje dalyje buvo atliekamos liaudies dainos ir mūsų kompozitorių kūriniai. Ir štai Broniaus Budriūno „Tėviškėle“ su švelniu fortepiono akompanimentu atliko ansamblio moterų kamerinis vienetas su pagirtina artikuliacija ir švaria intonacija. Algimanto Bražinsko (Marcelijaus Martinaičio žodžiais) „Žemaičių pletas“ (a capella) buvo atliktas ansamblio kamerinio vieneto, kurį sudarė aštuonios moterys ir penki vyrai. Tai pati sudėti su fortepiono akompanimentu vykusiai atliko sudėtinga Stasio Šimkaus „Oželė“. Kompozitorius šitai liaudies dainai davė įdomų pobūdį su komplikuota struktūra. Kamerinis vienetas tai dainai buvo žinoviškai paruoštas ir vertas pagirti už įvairiojančią ritmiką, už meniškai atliktą griežtą ir staigią dinamiką ir lankstų melodinių ir harmoninių intervalų suilaukimą. Ritos Klirienės harmonizuota „Dar neįėj, dar sustok“ Vidas Neverauskas palydėjo gitara, o „Saulutė nusileido“ akordeonu. Tų liaudies dainų nuotaiką palaikė ir pagyvino gerai valdomas instrumentinis pritarimas. J. Neimonto harmo-

nizuota „Pasisejau žalią rūtą“ išryškino moterų ir vyrų partijų vaidmens pajutimą, kuris buvo jaučiamas intriguojančiame dialoge, palaipsniui vedančiame į kulminaciją, kuri intrigos atomazgoje baigėsi vyrų laimėjimu. Nors ši daina daug kartų girdėta, bet savo tekstu ir sandara tebėra įdomi ir vertinga. G. Savienės „Lietuva“, savo žavia melodia ir būdama pilna ornamentikos ir vokale, ir akompanimentu, nuskambėjo kaip dainaviečių repertuaro skoninga puošmena.

Kertinė paraštė

(Atkelta iš 1 psl.)

pasaulio sudarytas problemos. Atsakydami į nesuvaldytą ir po didžiosios depresijos paliegtą kapitalizmą, daug kas siekė visuomenę gelbėti valstybei tar naujančių institucijų priemonėmis. Kilo komunizmo, nacizmo ir fašizmo populiarumas.

Katalikai irgi buvo paveikti „vadizmo“ (pvz. ateitininkų „vadas“, o ne pirmininkas), kolektyvizmo („organiška valstybė“) ir elitizmo (stoka pagarbos eiliniam lietuviui piliečiui). Tik tai šiandien galime matyti, kur nuveda „organiška“ suformuota politika, kuri taip gražiai skambė raštuose. „Organiškos valstybės“ kūrėjai tada sugalvojo palikti sau — tai yra kultūrininkams — visiška laisvę, o kitiems siūlė visokias nepatiktas viešojo gyvenimo gaires ir suvaržymus, kurie savo aiškiu autokratizmu ir visuomenės per jėgą surūšiavimu primena fašistinę neskėmę. Autokratizmas kultūros, aukštos moralės ar patriotizmo vardan vis tiek lieka autokratizmu.

„Organiškos valstybės“ sumanytojai — profesoriai ir intelektualai su negirdėta arogancija sugalvojo sistemą, kuri būtų pati palankiausia jiems patiems,

Stepo Sodeikos, ilgamečio „Dainavos“ dirigento, „Šiaurės pašvaistė“ jautriais ir pranašingais Bernardo Brazdžionio žodžiais, efektingu akompanimentu ir išraiškingais balsais didingai skambėjo, pabrėždama meno ansamblio tikrąjį charakterį. Ir tebūna ši daina kaip būtinė dainaviečių repertuare, nes ji yra išeivijos dainų daina, sukurta „Dainavos“ ansamblio brandžia me laikotarpyje. Koncertas baigtas tradicine J. Gudavičiaus „Kur giria žaliuoja“, kurią su

nekreipdami dėmesio į bent 95% krašto piliečių norą ir teisę patiems apsispręsti dėl daug ko kitko, ne tik kultūros.

Itų „organišku“ svarstymu tačiau išėjo viena gera mintis: kur galima, reikia sumažinti pasaulėžiūrinius argumentus, sprendžiant viešuosius krašto klausimus. Žinoma, neatsisakant savo ideologijos, bet valstybiškai ir tolerantiškai, kaip tai priimta Vakarų Europoje, veikti krašto tvarkyme. Kadangi toks, pavadinkime jį „nupasauležiūrintas“, veikimas politikos lauke tarpkultūrinėje Lietuvoje buvo naujenybė, tai jis buvo su nepasitikėjimu priimtas konservatyviosios krikščionių demokratų daugumos. Manysčiau, kad tos idėjos pradininkai nesiskelbė, kad jie yra „be pasaulėžiūros“, tik siūlė valstybiškai susikalbėti su kitų pasaulėžiūrų partijomis. Atrodo, kad dėl pačios idėjos supaprastinimo buvo nelaimai panaudotas „nupasauležiūrinė politika“ pavadinimas, tuojau iškeliantis įtarimą, kad tie mintytojai nepripažįsta, jog politinės partijos turi savo pasaulėžiūrą — ideologiją. Reaguodami į šitaip deklaruotą ir propaguotą „partijos be pasaulėžiūros“ sąvoką, lietuviai krikščionys demokratai pokaryje pasisakė prieš tokį nusistatymą.

Jei tačiau jie būtų atidžiau pasižiūrėję į Vokietijos krikščionių demokratų pastaraisiais laikais nusiteikimus viešosios kultūros bei krašto ūkio valdymo reikalu, tai būtų aiškiai pastebėję didelį vokiečių politinės veiklos „nupasauležiūrinimą“. Vokietijos krikščionys demokratai turi aiškią pasaulėžiūrą, bet daugeliu atvejų nesiekia jos primesti kitiems manantiems piliečiams. Panašias politines gaires siūlė ir siūlo lietuvių fronto bičiuliai. Kita vertus, Fronto bičiuliai negali būti laikomi, nei patys negali savęs laikyti „nupasauležiūriniais“ — be ideologijos politikoje, nes jau 1958 metais („I Laisvė“ leidinys Nr. 1) pačiam pirmam „I Laisvė“ judėjimo pasisakyme skelbiama, kokiais kriterijais jie siekia vertinti savo ir kitų veiklą: „LFB kriterijai yra krikščioniškoji moralė, principumas, idealizmas, tiesumas, kūrybiškumas“. Tai labai „pasaulėžiūriška“ ideologijos bazė.

Kaip tik šituo klausimu yra pa-

dainaviečiais dainavo buvę ansamblio nariai: A. Stašaitytė, M. Abarius ir Z. Pajaujis.

Jubiliejinis koncertas aiškiai parodė, kad dainaviečiai dar ilgus metus gali gyvuoti, žinoma, pasitelkdamis vis naujų dainos mylėtojų. Juk mūsų praeities ir dabarties dainos dar nėra išdainuotos, jos ir toliau turi gaivinti mūsų priaugančias kartas, kad mes išliktume sveika Lietuvos dalimi taip, kaip dirigentas Darius Polikaitis ir visi dainaviečiai, vyresni ir jauni. Yra vilčių pratęsti mūsų tautinį gyvastingumą per lietuvių kalbą, tikrą lietuvių muziką bei dainas ir tautinius šokus, nes čia glūdi mūsų tautinis atsparumas ir nenugalima jėga.

Baigdamas koncerto apžvalgą, dirigentui Dariui Polikaičiui ir jo partneriui akompaniatoriui Manigirdui Motekaičiui, pareiškiu teigiamą nuomonę apie kūrinį interpretaciją. „Dainavos“ ansamblis buvo ryškus dirigento asmenybės atspindys, kuris matomas ir jaučiamas choro intonacijoje, ritmo pojūtyje, kūrinio atlikimo stiliumi, niuansavime. Matyt, dirigentas daug dėmesio į tai yra atkreipęs, kas jį reprezentuoja turintį geras dirigento privalumus. Labai svarbus dirigento partneris akompaniatorius, kuris pagal dirigento sumanymus moko surasti atlikime vienijančią pagrindinę liniją, pabrėždamas prasminius dainų akcentus, pratęsdamas vokalinės muzikos mintis, palaikydamas ansamblio kulminacijas ir duodamas spalvingą foną ir kuriančią nuotaiką kiekvienai dainai skirtingai. Linkiu „Dainavai“ dar ilgus metus gyvuoti!

sisakęs kun. Vytautas Bagdavičius (*Į laisvę*, 1992, Nr. 113) — „Svarstant nupasauležiūrinimo klausimą, reikia nepaleisti iš akių dviejų skirtingų veikimo sričių: Bažnyčios ir valstybės. Bažnyčia turi pirmąjį uždavinį atstovauti galimai pilnam Kristaus palikimui ir aiškiai pasakyti, kur tas palikimas nėra pilnai išlaikomas. Bažnyčios atstovai turi aiškiai pareigą tiksliai pasakyti, kas yra su ja, kas ne. Valstybinis gyvenimas, net krikščioniškai suprantas, panašios pareigos neturi. Jis turi rūpintis visais piliečiais, net ir netikintais ir nekrikščionimis. Ta, atrodo, ir buvo mintis tu, kurie pasiūlė frontininkų nupasauležiūrinimo principą. Šitaip suprantas nupasauležiūrinimas nesudaro kliūtis frontininkams bendradarbiauti su kitais“.

Galime gal net sakyti, kad nėra priežasties, kodėl katalikai vieni su kitais galėtų ne tik bendradarbiauti, bet ir eiti išvien. Tuo labiau, kad atidžiai perkėlus praeities politines nuostatas ir dabartį ir jas koregavus pagal esamą kitų kraštų krikščioniškos minties partijų patirtį, rastume tikriausiai, kad esminių ar pasaulėžiūrinių skirtumų beveik nėra.

Dėl stiprių ir sunkiai sukalbama abiejose ginčo pusėse asmenybių katalikuose, dėl jaunatviškų ir politiniame darbe nepatyrusių

Detroitiškis Vidas Neverauskas akomponuoja gitara „Dainavai“ koncerto metu balandžio 30 dieną.

LFB vadų ir dėl neužtektinai geros valios, ilgais dešimtmečiais nebuvo rastas labai galimas ideologiškai politinis sutarimas. Iš to kilusios organizacinės problemos tik ap sunkino padėtį.

Jei norėtume pasižiūrėti (bendro išsilavinimo dėlei ir iš siauros lietuviškos perspektyvos) į tik mums istoriškai įdomias mintis, tai galima pakalbėti apie „nupasauležiūrinę politiką“, vienaip pristatytą „Organiškoje valstybėje“, o jau daug rimčiau „Pilnutinėje demokratijoje“. Sunku būtų tačiau apginti tezę, kad politikoje galima apsieiti be pasaulėžiūros. Užtat lietuvių fronto bičiuliams galima siūlyti atspalaiduoti nuo visiškos „nupasauležiūrinės“ ir kalbėti apie „pilnutinę demokratiją“, kurioje politinė veikla būtų nupasauležiūrinama (veikloje sumažinama pasaulėžiūrinė įtaka). Tas „nupasauležiūrinimas“ turėtų būti ne tik kultūros, bet ir ekonomikos srityje.

Vokietijoje krikščioniškosios politinės grupuotės, nors jos samoningai „įsikūrė kaip religiška pasaulėžiūrinės formacijos, jos taip pat tvirtai pripažino, jog pluralistinėje visuomenėje, kur egzistuoja daugybė idėjinio srovių, vertybių sistemų, pasaulėžiūrų, grynai krikščioniškoji moralė negali būti privaloma visiems visuomenės nariams. [...] Ką tai reiškia? Pluralizmas, kuris naujų amžių pradžioje reiškė krikščioniškų tikėjimų pluralizmą, tapo mūsų laikmečio ir jo specifiskai liberalios valstybės ir visuomenės santvarkos neatiskiriamu elementu. Jis atsirado iš ilgų kovų tarp religijų bei tarp jų ir valstybiškai sekuliarių jėgų“. (Rudolf Uertz, *Tėvynės sargas* 1994 Nr. 3-4, p. 103 — žr. „Socialioji rinkos ekonomika-demokratinė teisė valstybė — pluralistinė kultūra“).

Jei kam dar iš krikščioniškosios minties puoselėtojų yra abejonių, kad reikia nupasauležiūrinti po-

litinę veiklą, kaip labai įžvalgiai kad siūlė „organiškos valstybės“ žmonės, tai prisiminkime vieną iš vėliausių Jono Pauliaus II pasisakymų: „Pasaulis, pasibodęs ideologijomis, pradeda atsiverti tiesai“ (*Crossing the Threshold of Hope*, 1994). Galima suprasti, kad ir politinėje veikloje turime ieškoti tiesos, neužsideję savo ideologijos spalvos akinų. Mūsų tačiau nusiteikimas realybei ir mūsų gyvenimo būdo siekiai gali mus rūšiuoti pagal pasaulėžiūras. Kad ir perskačius šį popiežiaus tvirtinimą, ar galetume pagalvoti, jog jis neturi pasaulėžiūros?!

Atrodo, kad niekas negali išsivaduoti iš ideologiškai-pasauležiūriškai pagrįstų nusiteikimų vienu ar kitu klausimu viešajame krašto gyvenime. Ar vaikai gali melstis mokykloje, ar jie neturi teisės ten melstis, yra aiškus tėvų nusiteikimas pagal tai, kokią pasaulėžiūrą jie yra susiformavę. Įstatymas, apsaugantis mažumą vaikų nuo reikalo klausyti, kaip kiti meldžiasi klasėje, favorizuoja individo laisvę, bet atima daugumai laisvę melstis mokykloje. Nuosirdūs mėginimai kiek galint apsaugoti individo teises subliberalintuose kraštuose daug kur yra nuvedę visuomenę į kartais sunkiai suprantamą ir pakenčiamą netvarką arba perdėtą individo išaukštinimą. Individo, kuriam reikia sudaryti visas sąlygas laisvai gyventi, bet kuris neturėtų savo teisėmis diktuoti, kaip didžioji visuomenės dauguma turi gyventi. Užtat katalikuose, politinėse diskusijose, baikime bergždžias kalbas apie kažkokias reikalingas ar nereikalingas pasaulėžiūras, o nustatykite, kur yra ta jautri riba tarp piliečio laisvo apsisprendimo ir daugumos piliečių pasaulėžiūros, kuria turėtų vadovautis viešasis gyvenimas.

(Straipsnio pagrindas — autoriaus pastabos, pasakytos LFB konferencijoje gegužės 12-13 d. Čikagoje.)

Keturį dainaviečius po koncerto Dievo Apvaizdos kultūros centre: Aras Norvilas, Marius Polikaitis, Marius Tūjūnėlis ir Kastytis Šoliūnas.

„Dainavos“ ansamblio chormeisteris Audrius Polikaitis (viduryje) po koncerto bendrauja su šeimininkais. Dešinėje — Anatolijus Viskantas.